

Vardagsvattnet på Koster

En intervjustudie med öbor inom ramen för projektet Kostervatten

Om intervjuerna

Syftet med intervjuerna är att ta del av människors upplevelser och erfarenheter av att använda vatten i vardagen, att hantera vattenbrist samt att diskutera möjlig utveckling och lösningar i framtiden, ur ett individ- och vardagsperspektiv.

Urval och deltagare

Intervjustudien inkluderar samtal med 12 personer vid 9 olika intervjutillfällen (dvs vissa intervjuer var gruppssamtal med flera medlemmar i samma hushåll). Det har funnits en ambition att samtala med människor med olika bakgrund och livssituation, samt med olika erfarenhet av livet på Koster. Intervjupersonerna är mellan 20 och 80 år och bland dem finns både fastboende och deltidsboende på såväl Sydkoster som Nordkoster. Några är pensionärer, några har sin försörjning och arbetsplats på ön, några är bofasta på svenska fastlandet och andra på norska fastlandet. Bland de deltidsboende är dock samtliga ägare till fastigheter på Koster och vistas på ön regelbundet under alla årstider. Ingen av de intervjuade lever familjeliv med små barn och det är inte heller någon av de intervjuade som bor på Koster och arbetspendlar till fastlandet.

Metod och perspektiv

Intervjuerna har genomförts som öppna och informella samtal, men alla har tagit sin utgångspunkt i samma tematiska frågeställningar som dels rört vardagen idag och dels en framtida utveckling. Exempel på frågor: Hur ser en vanlig dag ut för dig som vattenkonsument på Koster? Vad använder du vatten till och hur mycket? Hur hanterar du vattenbrist? Hur ser du på möjligheten att spara

vatten respektive öka tillgången på vatten i framtiden? Vem ska ha ansvaret – individen eller samhället?

Materialet är kvalitativt och syftar till att öppna upp och utveckla frågan om det som på Ö-rådet den 26 juli kallades "ö-bornas vattensystem", som till skillnad från det administrativa respektive det tekniska systemet handlar om människors hantering och behov av vatten i sitt vardagsliv. Intervjuerna bidrar med verkliga exempel ur individers vardag och samlar erfarenheter och upplevelser som ger inblick i vattnets centrala funktion i ett litet samhälle, på en ö. Det kan inte tas för givet att ståndpunkterna är representativa för samtliga kosterbor, men berättelserna genererar idéer och insikter som har betydelse för att komma vidare i vattenfrågan ur ett ö- och individperspektiv.

Budskap och nyckelfrågor

I följande avsnitt sammanfattas de nyckelfrågor som varit framträdande i samtalen med intervjupersonerna.

Egen brunn ger medvetenhet och ansvar

Alla intervjuade har sin huvudsakliga vattenförsörjning genom egen brunn. Även bland dem som inte upplever vattenbristen som något problematiskt finns därför en ökad medvetenhet om vattentillgång och förbrukning, som följer med ansvaret att själv hushålla med familjens vatten.

"Jag minns när vi först flyttade in här, när jag inte riktigt visste hur vattentillgången i brunnen var... Jag mätte morgon och kväll, förde anteckningar över året och jämförde hur mycket det sjönk och höll på. Nu har jag slappnat av mer och vet att det inte brukar vara något problem. Men jag håller ju koll. Om det ser lågt ut någon varm sommardag så väntar vi med att köra tvättmaskinen till exempel. Man anpassar sig och är lite flexibel tills det ser bra ut igen."

Medvetenheten om att det är praktiskt möjligt för vattnet att ta slut påverkar också beteende och attityder. Man är överens om att det generellt finns eller åtminstone *bör finnas* en respekt för vattnet som finns på ön.

"Så fort vi jag kommer hit så skärper jag mig. Sånt jag inte tänker på hemma blir viktigt. Jag skulle aldrig låta vattnet stå och spola i onödan, är noga med att

stänga av kranen när jag schamponerar mig eller borstar tänderna, jag försöker att alltid vattna blommor med regnvatten istället för kranvatten”.

”Alla vet ju om att det kan bli brist. Så det är ju till exempel inte status i att vattna gräsmattan för att få en fin trädgård. Om någon står med vattenslangen och vattnar mitt i sommaren så höjer ju grannarna på ögonbrynen och undrar...vad tänker dom på?”

Den medvetenhet som uttrycks talar för att kosterbornas beteendemönster kring vattenanvändning skiljer sig från den genomsnittliga, genom att några obetänksamt bortslösade liter sparas in. Däremot skiljer sig de intervjuades egna uppskattningar av hur mycket vatten de förbrukar mycket åt. Några tror att de ligger ungefär på genomsnittet, andra tror betydligt lägre – särskilt sommartid. Den främsta anledningen till att man tror sig ha en lägre förbrukning är att man duschar mer sällan och badar i havet istället, eller att man inte använder färskvatten till bevattning.

”Vattnet har aldrig tagit slut på riktigt”

Är det verkligen brist på vatten? Ett fåtal av de som intervjuats har upplevt att vattnet faktiskt har tagit slut. Bristen har då varit kortvarig och man har löst det genom att få tillåtelse att hämta i någon annans brunn eller genom att använda vatten ur gamla brunnar med otjänligt dricksvatten för att lösa toaspolning, disk och tvätt. De allra flesta menar att de har gott om vatten och har inte upplevt vattenbrist som något annat än som barndomsminnen och eller anekdoter från decennier sedan.

”Jo, det har väl hänt en gång, att den ena brunnen var så gott som tom. Det var... få se nu... kan det ha varit åttiotre eller något sånt? Men det var bara att vänta över natten så var den påfylld. Annars minns jag väl en sommar när jag var liten grabb och det var så varmt. Då fick jag springa med vattendunken till grannen och be om dricksvatten.”

Erfarenhet av vattenbrist saknas och därför är det flera av de intervjuade som inte ser något verkligt behov av att spara vatten eller ändra sitt beteende. Man kan duscha en eller två gånger per dag, köra diskmaskiner och tvättmaskiner varje dag utan att brunnen sinar. Hos dessa personer görs vattenbesparing som tex att samla regnvatten eller stänga av kranar mera som ett slags säkerhetsåtgärder, som lojalitetshandlingar för dem som har brist eller som en del av en Kosteranpassad livsstil där sparsamhet ingår.

Det fåtal som upplever vattenbrist regelbundet sommartid har olika inställningar till att detta inträffar. Några menar att det visserligen krävs lite extra anpassning och arbete med att hinka vatten för att spola toan eller lägga tvätten på hög några veckor, men att det ändå inte begränsar vardagslivet på ett alltför negativt sätt. Det är något man har lärt sig leva med och en del av paketet när man vill bo nära naturen och på en ö. Andra menar att vattenbristen bidrar till ovisshet, gör vardagssysslorna krångliga och begränsar möjligheten att bjuda gäster på besök och ”leva som vanligt”. Dessa hänvisar till kommunens ansvar och menar att situationen måste lösas på ett mer långsiktigt sätt – antingen det blir en överföringsledning eller något annat.

Permanentboende, deltidboende eller tillfälliga turister

Bland de intervjuade märks ingen skillnad på om man är permanent eller deltidboende när det gäller attityder till vattenförbrukningen utan variationen mellan individer är stor. Det finns exempel på dem som anpassar sig mycket genom att duscha sällan, samla regnvatten etc och det finns dem som uppger att de inte anpassar sig utan lever likadant som de skulle göra på fastlandet. Deltidsboende har ju till skillnad från permanentboende möjligheten att alltid eller ibland ta hem tvätten och därför inte göra av med vatten till någon tvättmaskin. Permanentboende som har

vattenbrist på sommaren berättar att de istället sparar lakanstvätt och annan grovtvätt som inte är akut till september, när vattentillgången är bättre.

Både permanent och deltidsboende riktar uppmärksamheten mot de turister som besöker Koster tillfälligt och pekar på dem som en viktig grupp när det gäller att öka medvetenheten. Man har erfarenhet av att dessa turister har stor okunskap om att vattentillgången är begränsad. Flera av de intervjuade har erfarenhet av att ta emot gäster i en extra stuga på tomten – antingen hyr man ut eller tar emot släkt och vänner på besök under sommaren – och vid dessa tillfällen är man mycket noga med att informera och ge tips på hur man sparar på vattnet. Många respekterar detta, men det finns också de som visar en nonchalans eller ett ointresse då de blir upplysta.

”De kommer några dagar och tänker att ’nu har jag semester, då orkar jag inte bry mig’. De har inget intresse av att vara sparsamma då. Men det jag har svårt att förstå är att dom ska duscha fast dom precis har badat. Vi badar i havet istället för att duscha, man blir ren jag lovar! (skrattar) Men att dom ska duscha av sig saltvattnet efteråt, det är rena galenskapen.”

Privatpersonerna tycker att hotellen bör ta ett större ansvar, eftersom de har många tillfälliga turister och bidrar till en stor vattenkonsumtion på en liten yta.

Är det viktigast att spara eller att öka tillgången? Vems är ansvaret?

Vid frågan om ansvaret för vattenhanteringen ska ligga på individen eller samhället så tycker samtliga att det måste vara en kombination och att båda sidornas ansvar ska utvecklas och förtydligas.

Endast en minoritet av de intervjuade personerna är öppna för att se en vattenöverföringsledning från fastlandet som en möjlighet. Majoriteten förstår inte varför en så storskalig och omfattande investering skulle vara nödvändig för att lösa det som uppfattas som ett lokalt och tidsbegränsat problem. De som tillfrågas uppfattar också att inställningen till överföringsledningen bland gemene man på Koster är negativ.

”Vattenbristen är ett problem på delar av ön under max en månad om året. I övrigt är det inget problem. Vad ska överföringsledningen vara till för de övriga 11 månaderna?”

De som inte själva upplever någon vattenbrist eller som inte upplever bristen som problematisk, oroar sig framförallt för den stora kostnaden som överföringsledningen skulle medföra – dels för enskilda hushåll och dels för kommunen. Att betala stora summor för att anslutas mot sin vilja är naturligtvis ingenting som ses som tilltalande. Många förutspår också att det kommer att gynna dem som är välbeställda, medan de med mindre plånbok kan få svårt att flytta hit eller bo kvar. En oro ligger också i de negativa bieffekter som kan följa med investeringen.

”Tänk om det blir dyrare än vad man har tänkt och kommunen tycker att man måste ta igen kostnaderna på något sätt, om det leder till ökad exploatering för att finansiera ledningen till exempel. Man vill inte att den ska få styra utvecklingen på det sättet.”

Hos flera intervjuade finns en oro för att kommunen fattar beslutet på felaktiga grunder. Man säger sig ha tidigare erfarenhet av att kommunen är inkonsekvent i sina beslut, exempelvis när det gäller avslag för bygglov på Koster, där man i olika fall har hänvisat till en vattenbrist som lokalbefolkningen inte upplever finns. Man uppfattar att det finns en distans till kommunen och ett ointresse för ölivets villkor, vilket gör att det känns tryggare att hitta en egen lösning och klara sig själv.

I gengäld finns en positiv attityd till att hushålla med det vatten som finns på ön och att skapa lokala lösningar. Till att börja med vill man gärna prova enkla åtgärder som att jobba med information riktad till boende och besökare, samt att tillhandahålla utrustning för att mäta eller minska vattenförbrukningen. Eftersom inga gemensamma satsningar på sådant genomförts tidigare finns en tro på att man kan komma en bra bit bara genom att lyfta frågan och hjälpa folk att ”komma över tröskeln”. På längre sikt finns ett intresse för att bli en förebild för andra eller att samarbeta med andra öar. Men vad det egentligen skulle innebära är fortfarande alltför abstrakt för att öborna ska kunna ta ställning.

Normer kring hygien och ren(lig)het är en utmaning vid vattensparande

Att fråga om individers tvätt- och duschvanor blir lätt väldigt personligt. Hur ofta bör man egentligen duscha för att inte betraktas som ohygienisk? I samtalen märks att det finns en krock mellan vår tids vilja att vara hållbara och miljömedvetna samtidigt som vi ska förhålla oss till de renlighetsnormer som råder. Att duscha en gång om dagen verkar tas som den givna normen och den som inte duschar varje dag känner sig ofta tvungen att kommentera med ett ”hoppas jag inte framstår som en lortgris nu” eller intyga att ”jag tvättar mig noga då”. Några intervjupersoner tar morgonduschen som en självklar rutin, som ibland kompletteras med en eftermiddagsdusch om man gjort en aktivitet och blivit svettig. ”Jag gillar att känna mig ren helt enkelt” förklarar en intervjuperson. Livsstilen bland de deltidsboende på Koster används av de olika intervjudeltagarna både som förklaring till att duscha mer sällan – eftersom man lever mer avslappnat än i stan - och till att duscha oftare – eftersom man går promenader, arbetar i trädgården och kroppsarbetar mer än i stan.

När det gäller renhet och kvalitet på vatten som inte är dricksvatten går åsikterna isär. De allra flesta tycker att det är okej att ha odrickbart eller till och med grumlat vatten i toaletten eller till bevattning. ”Tänk att vi spolrar i toaletten med dricksvatten, egentligen är det ju pinsamt” säger en av deltagarna, men tillägger att för att duscha och tvätta ansikte och händer känns det ändå viktigt att vattnet är av högsta kvalitet.

Avloppsfrågan

Vattentillgången och användningen har varit den stora samtalsfrågan i intervjustudien, men den går hand i hand med frågan om avlopp och vattenrening. Flera av intervjupersonerna beskriver att det finns ett behov av att förbättra de enskilda avlopp som finns och som ofta håller en undermålig kvalitet. Det är några som berättar om samverkansinitiativ som har tagits men inte fungerat och om frustration över satsningen på det nya reningsverket som inte verkar ha slagit väl ut. Avloppsfrågorna verkar uppfattas som ett mer akut problem än vattentillgången, men det framkommer inte i intervjuerna om det finns några tydliga förslag och önskemål på hur detta tas vidare.

Reflektioner framåt

Intervjustudien visar sammantaget på ett stort intresse för frågan och en vilja att ta reda på de faktiska förutsättningarna som finns på ön. Problemet med vattenbrist förminskas på inget sätt, men ändå tycker man att det tidigare förslaget är att överdriva omfattningen. Samtidigt är många angelägna att något konkret ska hända och att arbetet inte ska stanna vid utredningar som inte leder vidare. Utifrån samtalen med de olika individerna och de varierande ståndpunkterna går det att sammanfatta några frågor som blir viktiga att ta med sig på vägen framåt.

Hur kan medvetenheten få hävstång och ge ringar på vattnet?

Det finns en medvetenhet om vattenbristen bland de boende på Koster som ger goda förutsättningar för vattenbesparande åtgärder, där man inte är främmande för att prova ny utrustning eller spara vatten mer aktivt än idag. Alla initiativ till åtgärder och informationsspridning ligger dock idag på individnivå och är beroende av de enskilda Kosterbor som väljer snålspolande toaletter eller skriver egna checklistor med vattenspartips till sina sommarhyresgäster. Medvetenheten skulle få en hävstångseffekt om man istället samlades kring några gemensamma åtgärder och systematiserade vattensparandet och kommunikationen kring det. Att gemensamt upphandla och köpa in enkla hjälpmedel som alla kan få till fördelaktigt pris är en idé som kommit fram i intervjuerna. Den befintliga medvetenheten skulle också med fördel kunna spridas till det stora antalet tillfälliga besökare genom ett gemensamt budskap med hela ö-samhället som avsändare, som gör turisterna förberedda på situationen och hjälper dem med vattensmarta semestertips.

Vad betyder nationalparken?

Kosterhavets nationalpark har varit förvånansvärt frånvarande i samtalen med kosterborna. Någon har nämnt att man tänker med större respekt på naturen och miljön när man är i en nationalpark, och i förbifarten har det också tagits upp som en anledning till att inte bygga överföringsledningen och orsaka ingrepp i den skyddade miljön. Att använda nationalparken och naturreservaten för att sätta vattenfrågan i en större kontext borde väl egentligen vara naturligt?

Att klara sig själv eller samverka... det är frågan?

Att de flesta tar vatten från sin egen brunn verkar i intervjuerna leda till större medvetenhet och ansvarskänsla, vilket är positivt för vattenfrågan. Samtidigt verkar det också finnas en stark tradition av att klara sig själv. Det berättas om tillfälliga överenskommelser mellan grannar, eller några få hushåll som gemensamt använder sig av flera brunnar, men det finns ingen tradition av systematiserat samarbete på öarna. Det finns också en historia av att nordön och sydön sköter sitt för sig utan onödigt samarbete med andra sidan. Kanske är det så att vattenfrågan har kommit till ett läge där det behöver utvecklas ett bredare samarbete mellan individer och verksamheter, där öarna

kan enas för att vattentillgången ska ses som hela Kosters tillgång och inte behandlas som ett problem för var och en att hantera?

Behovet av ett tydligt utgångsläge!

Eftersom erfarenheten av vattenbrist är så individuell och helt saknas hos många så ses också den pågående utredningen som avgörande. ”Vi måste veta hur det står till. Är det vattenbrist eller inte?” Att tydliggöra förutsättningarna krävs för att få ett samlat engagemang framåt. Att ha möjlighet att mäta och följa upp utvecklingen skulle förmodligen vara mycket positivt för att hålla frågan aktuell och kunna se framgångar och utmaningar. Att skapa lokala samarbeten blir också lättare när behovet tydliggörs.

Slutord

Vattenfrågan blir lätt en fråga om tekniska och geologiska förutsättningar eller en fråga om juridiskt och administrativt ansvar. I den här rapporten speglas ett annat perspektiv på vatten, nämligen det mänskliga och vardagliga - ö-bornas eget vattensystem. För att ta fram ett realistiskt alternativ för hur vattenfrågan ska lösas behöver alla de olika perspektiven kombineras. En förståelse för ö-bornas vattenvardag kan ge ledtrådar om vilka utmaningar som kan uppstå vid framtida åtgärder, eller ger idéer om framkomliga vägar utifrån människors tidigare erfarenheter och det engagemang som finns på platsen.

Jag vill slutligen tacka alla som tog emot mig i hem och sommarstugor eller träffade mig på caféer och andra platser under min vistelse på Koster i augusti och delade med sig av sina erfarenheter. Era berättelser är viktiga för att föra vattenutredningen framåt.

Min förhoppning är att den här redogörelsen för våra gemensamma samtal kan bli ett underlag för fortsatta diskussioner, så att frågan om vardagsvattnet hålls levande.

Petra Bäckman

Etnolog och samhällsanalytiker på Sweco

Intervjuansvarig i projektet Kostervatten, en utredning om VA-frågan på Koster, 2016

